

vóór gelijke behandeling
tegen discriminatie

Stemmingen en Koersen

Discriminatie in de eerste helft van 2015, een
overzicht in vogelvlucht

Rotterdam, 15 september 2015

Inleiding

Maatschappelijk klimaat en publieke discussies in de eerste helft van 2015

Juridische aanpak discriminatie

Ontwikkeling in discriminatiebestrijding door overheid en wetgever

Landelijke cijfers over discriminatie Vooruitblik tot eind 2015

Inleiding

Als antidiscriminatievoorziening behandelt RADAR meldingen en klachten over discriminatie. Maar discriminatie is meer dan een reeks individuele incidenten. Contextinformatie is voor RADAR belangrijk om discriminatie effectief op te sporen en te bestrijden. In deze notitie presenteren we in vogelvlucht enkele voorvallen, discussies en ontwikkelingen die in de eerste helft van 2015 van invloed waren op het discriminatiebeeld in Nederland.

Maatschappelijk klimaat en publieke discussies in de eerste helft van 2015

Aanslag Parijs verscherpt blik op radicalisering

Het jaar 2015 begon met een grote klap: de aanslagen in Parijs op de redactie van het satirisch tijdschrift Charlie Hebdo en, kort daarna, op een kosjere supermarkt. In Nederland leidde dit tot massale uitingen van medeleven en solidariteit. Maar ook tot zorgen over radicalisering, polarisatie en een toename van zowel moslimdiscriminatie als antisemitisme.

Op sociale media vertelden mensen uitgebreid over hun ervaring met discriminatie vanwege hun islamitische geloof. Discriminatie die meer dan eens gepaard ging met bedreiging en geweld. Ook moskeeën ontvingen dreigbrieven en hadden te maken met agressie. De politie voerde de beveiliging van synagogen en andere Joodse instellingen op, waar dat niet al eerder was gebeurd. Of de aanslagen tot een blijvende toename van discriminatie en polarisatie hebben geleid kunnen we nog niet vaststellen. In elk geval hebben zij de maatschappelijke verhoudingen op scherp gezet en, in combinatie met eerder bestaande zorgen over Syriëgangers, tot een hernieuwde focus op radicalisering geleid. Waarbij gemeenten inzetten op de vroegsignalering van maatschappelijke spanningen en tegenstellingen.

Islamofobie en antisemitisme op de agenda

Ook los van deze ontwikkelingen stond moslimdiscriminatie in het eerste half jaar van 2015 hoog op de agenda. Eerder leek deze vorm van discriminatie, ook wel islamofobie genoemd, al toe te nemen. Een aantal onderzoeken bevestigden dit beeld.

Zo komt uit onderzoek naar voren dat meer dan de helft van de docenten in het voortgezet onderwijs regelmatig getuige is van moslimdiscriminatie in de klas. Het gaat daarbij zowel om gerichte agressie tegen docenten of leerlingen die moslim zijn als over kwetsende opmerkingen over de islam of moslims in het algemeen.¹ Uit ander onderzoek blijkt dat meer dan een op de drie moskeeën de laatste tien jaar te maken heeft gehad met discriminatoire agressie en geweld, in de vorm van bijvoorbeeld vernieling, bekladding, brandstichting, dreigbrieven en het ophangen van

¹ Anne Frank Stichting (2015): Moslimdiscriminatie in het voortgezet onderwijs

een varkenskop.² De moskeeën die aangifte deden bij de politie waren niet te spreken over de resultaten van de aangifte omdat dit zelden tot vervolging leidde. Ook individuele moslims melden discriminatievoorvallen zelden bij antidiscriminatiebureaus of de politie. Om de meldingsbereidheid te verhogen, hebben RADAR en SPIOR een pilotproject opgezet om moslimdiscriminatie beter te kunnen monitoren en in specifieke gevallen ondersteuning te bieden.

De meeste jongeren staan positief tegenover Joden in Nederland, aldus onderzoek uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Nederlands autochtone jongeren hebben een positievere houding dan Nederlandse jongeren van Turkse en Marokkaanse komaf, maar zijn juist negatiever over moslims en Marokkanen.³ Het oplossen van het conflict tussen Israël en de Palestijnen kan antisemitische sentimenten in Nederland aanwakken, waarbij internet- en mediagebruik, gesprekken met ouders en vrienden een grote rol spelen. Volgens het onderzoek kunnen leerkrachten die moeite hebben om antisemitisme in de klas te bespreken het beste een brede discussie over discriminatie aangaan waarin antisemitisme een onderdeel is. Uit ander onderzoek van het Ministerie van Onderwijs en Cultuur bleek juist dat docenten voor het grootste deel geen problemen ondervinden met het bespreken van gevoelige thema's, waaronder antisemitisme, de Holocaust en islamofobie.⁴ De vraag is echter wel of docenten er daadwerkelijk in slagen de pijnpunten van de verschillende onderwerpen aan bod te laten komen.

² Universiteit van Amsterdam (2015): Monitor moslimdiscriminatie

³ Ministerie van SZW (2015): Antisemitisme onder jongeren in Nederland

⁴ Ministerie van OCW (2015): Maatschappelijke thema's in de klas

Ludieke en serieuze acties voor LHBT acceptatie

Er vonden diverse acties plaats om de acceptatie van lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders (LHBT's) te stimuleren. Op de internationale dag tegen homofobie, bifobie en transfobie (*IDAHO*) op 17 mei wapperden in het hele land regenboogvlaggen. Na Utrecht en Maastricht krijgt ook Rotterdam een zebraad in regenboogkleuren. Verder heeft het COC in het kader van de Amsterdam Gay Pride ervoor gepleit om LHBT-discriminatie expliciet in de grondwet te verbieden. Omdat uit recent SCP-onderzoek blijkt dat 35 procent van de Nederlanders twee zoenende mannen in het openbaar aanstootgevend vindt (terwijl slechts 12 procent moeite heeft met een man en een vrouw die elkaar in het openbaar zoenen), riep het COC tijdens de Canal Pride mensen op om via #Deeleenkus een foto te delen: om te laten zien dat een kus niet aanstootgevend is, "of het nou een hetero-, lesbo-, homo-, bi- of transgenderkus is". In het algemeen zijn Nederlanders voorstanders van gelijke rechten voor lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders (LHBT's), blijkt uit hetzelfde onderzoek naar LHBT-acceptatie.⁵ Mensen die zichzelf als beslist religieus definiëren en 70-plussers zijn echter minder positief gestemd. Acceptatie wordt moeilijker met het intiemer worden van de onderwerpen.

Politie en etnisch profileren

Zowel specifieke incidenten als nieuw onderzoek zorgen ervoor dat het debat over discriminatie door de politie onverminderd doorgaat. Daarbij gaat het zowel om de vraag of mensen met een donkere huidskleur vaker staande worden gehouden op straat (etnisch profileren) als om de vraag of de politie disproportioneel veel geweld gebruikt in het

⁵ SCP (2015): Wel trouwen, niet zoenen

contact met vooral jongeren van allochtone afkomst. De gewelddadige dood van Mitch Hendriquez tijdens zijn aanhouding in Den Haag was de trigger voor aanhoudende protesten en rellen in de Haagse Schilderswijk. Eerder in het jaar concludeerde antropoloog Paul Mutsaers na diepgaand onderzoek bij de politie dat etnisch profileren structureel en expliciet plaatsvindt. Zowel binnen (tussen collega's) als buiten het korps is discriminatie, bewust en onbewust, aan de orde van de dag, is zijn conclusie. Mutsaers pleit onder andere voor de inzet van stopformulieren om de politieke praktijk beter te kunnen monitoren.

Ook al onderschrijft de politie niet alle conclusies van Mutsaers, het onderwerp discriminatie staat wel steeds duidelijker op de agenda van de korpsleiding. Korpschef Gerard Bouman benadrukte zowel voor als na de dood van Mitch Hendriquez in blogs dat de politie alert moet zijn op de invloed van vooroordelen en discriminatie op het functioneren van de eigen organisatie. Concrete maatregelen richten zich vooral op het verhogen van de etnische diversiteit van de politie middels een speciale wervingscampagne en het werken aan een 'inclusieve cultuur'. Vast staat dat de urgentie van een verbeterde aanpak zelden zo duidelijk was, waarbij het vertrouwen tussen de politie en met name jongeren van allochtone afkomst in het geding is. Dat blijkt ook uit onderzoek door RADAR/Art.1 naar etnisch profileren in Rotterdam en Breda.⁶

Vluchtelingen crisis legt gebrek aan acceptatie bloot

In juni maakte de VN-vluchtelingenorganisatie UNHCR bekend dat er wereldwijd rond de 60 miljoen mensen op de vlucht zijn als gevolg van oorlogen, conflicten en vervolging. De toestroom van vluchtelingen vanuit met name

Syrië en Eritrea houdt Europa al een tijd in de greep. Er is gesteggel over hoeveel vluchtelingen de verschillende landen kunnen opnemen. In de discussie in Nederland lopen feiten over wereldwijde migratie, de vluchtelingeninstroom in Europa en het aantal asielzoekers in Nederland vaak door elkaar heen. De houding van Nederlanders ten aanzien van de vluchtelingen is verdeeld. Uit opiniepeilingen blijkt dat grote delen van de bevolking vinden dat oorlogsvluchtelingen moeten worden geholpen. Tegelijkertijd wordt er een onderscheid gemaakt tussen 'echte' vluchtelingen en mensen die geen bescherming nodig zouden hebben. Juichende reacties op (beelden van) vluchtelingenrampen in de Middellandse Zee op social media riepen veel verontwaardiging op. Het gebrek aan draagvlak en acceptatie is zorgwekkend in een tijd waarin de omvang van de opvang van asielzoekers zal worden uitgebreid.

Gelijkheid m/v in de participatiesamenleving

In de zorg voor ouderen en mensen met een beperking wil de overheid vaker een beroep doen op burgers die elkaar kunnen helpen. Mantelzorg neemt hierbij een essentiële plek in omdat mantelzorgers de druk op professionele zorgvoorzieningen sterk verminderen. Het was al duidelijk dat vrouwen gemiddeld meer verantwoordelijkheid dragen voor zorgtaken dan mannen. Uit onderzoek van het SCP blijkt nu dat dit verschil, in ieder geval waar het gaat om de zorg voor (schoon)ouders nog groter is dan gedacht: bijna tweederde van de mantelzorgers is vrouw.⁷ Het gaat daarbij om 820.000 vrouwen en ongeveer 460.000 mannen. Gemeenten zijn ervoor verantwoordelijk om het gebruik van mantelzorg in goede banen te leiden. Onder andere de Nederlandse

⁶ RADAR (2015): Effecten van ervaren selectiviteit bij politiecontroles

⁷ SCP (2015): Vrouwen, mannen en de hulp aan (schoon)ouders

Vrouwenraad pleit ervoor dat gemeenten in deze rol meer letten op de genderaspecten van hun beleid.

Het Europese Instituut voor Gender Equality EIGE plaatst Nederland op de vierde plek in Europa als het gaat om gelijkheid tussen man en vrouw. Nederland behaalt goede scores op het aandeel mannen dat een deel van de zorgtaken op zich neemt. De scores zijn minder goed wat betreft het hoge percentage vrouwen met een deeltijdbaan en de blijvende achterstand van het aantal hoog opgeleide vrouwen ten opzichte van mannen. De situatie van vrouwen in de leeftijdsgroep 55-64, van vrouwen die in een ander land zijn geboren en van alleenstaande vrouwen met kinderen is doorgaans minder goed dan die van andere groepen. In Nederland zijn deze verschillen groter dan het Europees gemiddelde.

Meer sensitiviteit voor discriminatie in en door de media

De gevoeligheid voor discriminatie in de media is duidelijk toegenomen. Discriminerende opmerkingen in de media worden sneller opgepikt en worden, soms ook internationaal, aan de kaak gesteld. Voorbeelden hiervan zijn de discussie tussen Sylvana Simons en Martin Simek over diens opmerking over 'zwartjes', en de recente kritiek op NRC Handelsblad vanwege de kop 'Nigger, are you crazy' die een boekrecensie droeg. In de discussies (met name op social media) die volgen op dergelijke incidenten vallen de felle tegenreacties op die zich vaak richten op de mensen die proberen discriminatie aan te kaarten. Het benoemen en bespreekbaar maken van discriminatie en vooroordelen wordt hierdoor nog moeilijker.

Een gebrek aan diversiteit binnen mediaorganisaties wordt in deze context vaak als oorzaak van onevenwichtige of stigmatiserende

berichtgeving genoemd. Een scan door NRC Handelsblad liet zien dat journalisten met een allochtone achtergrond ondervertegenwoordigd zijn in Nederlandse nieuwsredacties. In de zomer was de ondervertegenwoordiging van vrouwen aan de talkshowtafels onderwerp van gesprek. De ombudsvrouw van de Volkskrant tikte haar eigen krant op de vingers door eerst het gebruik van termen als 'allochtoon' en 'Marokkaan' af te raden, en later te wijzen op het onzorgvuldige gebruik van de woorden 'vluchteling', 'migrant', 'asielzoekers' en 'illegalen'. De grote rol die media en nieuwsredacties spelen in het bepalen van de maatschappelijke en politieke agenda onderstreept het belang van dit soort zorgvuldigheid.

Tegelijkertijd zoomden een aantal nieuwe televisieproducties juist in op het thema discriminatie, zoals de serie 'Uitgesloten' van Anousha Nzume en twee uitzendingen over discriminatie van het journalistieke programma De Monitor.

Juridische aanpak discriminatie

Zaak tegen Geert Wilders

In de strafrechtelijke aanpak van discriminatie heeft de vervolging van Geert Wilders voor zijn uitspraken in Den Haag in maart 2014 voor discussie gezorgd. Tot nu toe vonden twee regiebijeenkomsten plaats bij de rechter-commissaris in Den Haag waarbij het Openbaar Ministerie en de verdediging aanwezig zijn. Op verzoek van het OM gaf de rechter-commissaris de advocaat van Geert Wilders tot 1 september 2015 de tijd om alle onderzoekswensen in te dienen. Vervolgens werd bekend gemaakt dat de inhoudelijke behandeling van de zaak pas in 2016 van start zal gaan. Wilders wordt verdacht van belediging van een groep mensen op grond van ras en aanzetten tot discriminatie en haat. In 2014 heb-

ben ruim 6400 mensen en organisaties aangifte gedaan tegen Wilders.

Hiv-infectie niet gezien als handicap

Een rechterlijke uitspraak in een zaak tegen een stichting voor respijtzorg in Alkmaar heeft ook landelijk belangstelling getrokken. De stichting heeft een vrijwilliger geweigerd omdat hij aan een hiv-infectie lijdt. De man werd eerder in het gelijk gesteld door de Commissie Gelijke Behandeling, de voorganger van het College voor de Rechten van de Mens. De Commissie Gelijke Behandeling toetste de zaak aan de Wet Gelijke Behandeling op grond van Handicap of Chronische ziekte en oordeelde dat een hiv-infectie een handicap of chronische ziekte in de zin van deze wet is. De kantonrechter oordeelt echter dat bij de zorgvrijwilliger geen sprake is van een handicap zoals beschreven in de discriminatiebepaling van het Wetboek van Strafrecht (Sr 429quater). In de media is de zaak herhaaldelijk als duidelijk voorbeeld van discriminatie besproken. De Hiv Vereniging Nederland heeft aangegeven teleurgesteld te zijn over de uitspraak van de kantonrechter.

Invloed van vooroordelen op rechtspraak onder de loep genomen

De Raad van de Rechtspraak heeft onderzoek laten doen om de invloed van stereotypering en vooroordelen op de straftoemeting in kaart te brengen. Er zijn namelijk aanwijzingen dat de etniciteit van de dader samenhangt met het krijgen van een lichtere dan wel zwaardere straf. Het onderzoek laat zien dat allochtone daders meer kans hebben op een gevangenisstraf dan autochtone daders.⁸ Deze verschillen kunnen volgens het onderzoek voor een deel verklaard worden door persoonlijke factoren van de daders waarmee rechters rekening houden, zoals het hebben van een

baan en een crimineel verleden. Minder tastbare factoren zoals mogelijke miscommunicatie in de rechtszaal door culturele verschillen of taalbarrières zullen in vervolgonderzoek belicht worden.

Ontwikkeling in discriminatiebestrijding door overheid en wetgever

Herijking van het antidiscriminatiebeleid

In de jaarlijkse voortgangsbrief discriminatie die dit jaar later dan gebruikelijk naar de Tweede Kamer is gestuurd, kondigden de betrokken ministers (SZW, BZK en V&J) een evaluatie en 'herijking' van het rijksbeleid tegen discriminatie aan. In deze context refereert het kabinet aan internationale ontwikkelingen rondom radicalisering, moslimhaat en antisemitisme en aan racisme in het algemeen. Wat deze herijking inhoudt moet nog duidelijk worden. De ministeries betrekken het werkveld, belangenorganisaties en lokale overheden bij de ontwikkeling van het nieuwe beleid. De eerder aangekondigde landelijke bewustwordingscampagne die ook gericht zal zijn op het vergroten van de aangifte- en meldingsbereidheid ging op 2 september van start. Los van de plannen van de ministeries had de Tweede Kamer veel kritiek op de strafrechtelijke afhandeling van discriminatie-incidenten bij politie en Openbaar Ministerie. Het televisieprogramma De Monitor had dit onderwerp op de agenda gezet.

Charter Diversiteit gelanceerd

Uit onderzoek, uit meldingen en uit persoonlijke verhalen blijkt keer op keer dat mensen zowel bij sollicitaties als op de werkvloer tegen discriminatie aanlopen. Dit wordt ook door het kabinet erkend. Terwijl minister-president Rutte kritiek oogstte met een opmerking dat migranten zich moeten "invechten", kondigde minister Asscher stellig aan dat

⁸ Raad voor de Rechtspraak (2015): Etnisch gerelateerde verschillen in de straftoemeting

hij "discriminatie nooit zal accepteren". In juli hebben de eerste werkgevers, waaronder een aantal gemeenten, het Charter Diversiteit getekend dat voortkomt uit het Actieplan arbeidsmarktdiscriminatie van minister Asscher. De ondertekenaars committeren zich aan zelf geformuleerde doelstellingen gericht op het vergroten van de diversiteit van hun organisaties en het tegengaan van discriminatie. In diverse gemeenten worden projecten of platforms opgezet waarbinnen gemeenten, werkgevers en maatschappelijke organisaties samenwerken om discriminatie op de arbeidsmarkt aan te pakken.

Toegankelijkheid voor mensen met een beperking

In de Omgevingswet die door de Tweede Kamer is goedgekeurd worden nieuwe regels met betrekking tot de toegankelijkheid van gebouwen en de openbare buitenruimte aangekondigd. Ook zal het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap na ratificatie worden opgenomen in de wet. Het kabinet heeft het plan van aanpak voor de ratificatie van het VN-verdrag inmiddels goedgekeurd. In het plan staat beschreven hoe verschillende organisaties met elkaar samenwerken om de implementatie van het verdrag in goede banen te leiden. Voor de ratificatie moet de overheid een aantal wetten wijzigen waardoor de rechten van mensen met een beperking bijvoorbeeld op het terrein van goederen en diensten worden versterkt. In de zomer leidde een incident waarbij ALS-patiënt en journalist en literair criticus Pieter Steinz bij een strandtent werd weggestuurd, nog landelijk tot ophef.

VN-CERD comité vraagt op proactieve aanpak discriminatie

Recent drong het VN-Comité inzake de uitbanning van rassendiscriminatie of CERD bij de Nederlandse overheid erop aan om meer werk

te maken van een proactieve aanpak van racisme waarin bewustwording en educatie centraal staan. Arbeidsmarktdiscriminatie, etnisch profileren, Zwarte Piet, *hate speech* en de situatie van Roma en Sinti in Nederland kwamen bij de bespreking in Genève aan bod. De aanbevelingen van het CERD werden in Nederland vooral met oog op de kritiek op Zwarte Piet met belangstelling gevolgd. De Nederlandse delegatie kondigde in Genève een nationale dialoog over Zwarte Piet aan en benadrukte het belang van samenwerking tussen overheid en migrantenorganisaties.

Landelijke cijfers over discriminatie

Enorme stijging aantal discriminatieklachten

De antidiscriminatievoorzieningen (ADV's) maakten in maart bekend dat zij in 2014 rond de 9.700 klachten en meldingen registreerden, bijna 3.800 meer dan een jaar eerder. Die enorme stijging is te verklaren door een hausse aan meldingen over de uitspraken van Wilders over 'minder Marokkanen'. Naast deze meldingen valt het hoog aantal klachten over arbeidsmarktdiscriminatie op. Vaak gaat het om discriminatieklachten op grond van ras.⁹ Doordat de voortgangsbrief discriminatie van 2014 pas in februari 2015 naar de Tweede Kamer is gestuurd, werd ook het landelijke Criminaliteitsbeeld Discriminatie, de zogenaamde Poldis rapportage, pas op dat moment openbaar.¹⁰ Die rapportage ging over de geregistreerde politiezaken in 2013 en maakt duidelijk dat het aantal bij de politie geregistreerde zaken gestaag toeneemt en in dat jaar uitkwam op 3.614 discriminatoire incidenten. Daarnaast bleek uit een aparte analyse van registraties van moslimdiscriminatie dat

⁹ LBA en SAN (2015): Kerncijfers 2012-2014

¹⁰ Verwey-Jonker Instituut (2014): POLDIS rapportage 2013

het bij de 150 geregistreerde incidenten voornamelijk ging om scheldincidenten. Of dit een compleet overzicht geeft, is niet met zekerheid te zeggen.

Nieuwe rapportages op eenheidsniveau

In negen van in totaal tien politie-eenheden zijn op verzoek van de ministeries van BZK en SZW dit jaar regionale rapportages volgens een nieuw format opgesteld. Voor deze rapportages wordt gebruik gemaakt van een in 2014 door RADAR/Art.1 ontwikkelde schrijfwijzer waarin gegevens van ADV's, van de politie en van het College voor de Rechten van de Mens over het voorgaande jaar naast elkaar gelegd en met elkaar vergeleken worden, aangevuld met gegevens uit de omnibusenquête en andere data. Het combineren van verschillende gegevens maakt het makkelijker een compleet beeld te krijgen per politie-eenheid. Daarnaast vergroot de uniformiteit van de rapportages de mogelijkheid om gemeenten en eenheden ook landelijk met elkaar te vergelijken. De versterkte samenwerking tussen ADV's onderling en tussen ADV's, politie en gemeenten is een belangrijke uitkomst van deze nieuwe manier van rapporteren.

Vooruitblik tot eind 2015

De Rijksoverheid lanceerde op 2 september de meerjarige bewustwordingscampagne die een impuls zal geven aan het gesprek over discriminatie op lokaal, regionaal en landelijk niveau. Het is te verwachten dat de campagne, net als eerdere gelijksoortige initiatieven, zal leiden tot een (tijdelijke) toename van het aantal meldingen. Parallel hieraan zijn de verschillende ministeries bezig met het opstellen van een nieuw beleidsprogramma voor de komende jaren in het kader van de herijking van het antidiscriminatiebeleid. Dit zal consequenties hebben voor het werkveld van ADVs en gemeenten. De samenwerking van ADV's,

politie en College voor de Rechten van de Mens wordt steeds hechter, mede door de vernieuwde manier van rapporteren. Hoe deze samenwerking verder wordt vormgegeven zal in de komende maanden duidelijker worden.

Ook los van de beleidsplannen zal het maatschappelijk debat over discriminatie niet stil komen te liggen. Arbeidsmarktdiscriminatie, Sinterklaas, vluchtelingen, vrouwen in topposities, extra banen voor mensen met een arbeidsbeperking - het is zomaar een greep uit onderwerpen die de komende tijd weer op de publieke agenda kunnen staan. Maar ook lokale ontwikkelingen en incidenten kunnen discussies losmaken en onverwachte vragen opwerpen.

Voor meer informatie over de onderwerpen die in deze notitie zijn beschreven kunt u terecht op onze website www.RADAR.nl. Als u geïnteresseerd bent in onderzoek of publicaties over discriminatie, dan biedt de Kennisbank Diversiteit en Emancipatie uitkomst: www.kennisbankdiversiteitnemancipatie.nl. De volgende Stemmingen & Koersen verschijnt in februari 2016.